

Exp.: 16Q000785

Exp.: 16Q000940

DECISIÓ DE LA SÍNDICA DE GREUGES REFERENT A LES QUEIXES PRESENTADES EN RELACIÓ AMB L'EXPOSICIÓ D'UNA ESTATUA EQUÈSTRE DE FRANCO

TRAMITACIÓ

- El 3 d'agost de 2016 el senyor E. [REDACTED] una queixa en aquesta Sindicatura en la qual manifestava la seva inquietud i malestar per l'anunci de l'exhibició pública d'una estàtua del general Franco i demanava que es requerís a l'Ajuntament que no l'exposés.
- El 27 de setembre de 2016, la senyora R. [REDACTED] presentava una altra queixa, acompanyada de 9.450 signatures, en què sol·licitava la intervenció de la Sindicatura de Greuges de Barcelona perquè s'aturés l'exhibició de l'estàtua de Franco.
- La síndica de greuges va admetre a tràmit ambdues queixes, ja que reunien els requisits reglamentaris, i va designar l'assessora senyora E. [REDACTED] perquè instruís l'expedient.
- La comprovació del fet presumptament greujós ha comportat, en síntesi, l'estudi de les circumstàncies concurrents, l'anàlisi de la normativa aplicable i l'observació de si s'havien aplicat els principis de bona Administració per a la salvaguarda dels drets fonamentals a la ciutat. Amb aquesta finalitat, aquesta Sindicatura ha dut a terme les accions següents:
 - El 29 de setembre de 2016 l'assessora va iniciar l'anàlisi de la documentació oficial presentada per les persones interessades.
 - Es va mantenir una conversa telefònica amb la senyora R.
 - El 5 d'octubre de 2016 es va demanar informació a la Segona Tinència d'Alcaldia d'Empresa, Cultura i Innovació per tal de conèixer tant les intervencions dutes a terme com les previstes en relació amb l'exposició "Franco, Victòria, República. Impunitat i espai urbà".
 - El 13 de desembre de 2016 es va rebre l'informe de la Segona Tinència d'Empresa, Cultura i Innovació en què es donava resposta a la demanda de la síndica de greuges només d'una manera parcial.
 - El 21 de desembre de 2016 es va demanar una ampliació de l'informe rebut.
 - El 15 de febrer de 2017 es va rebre de la mateixa Tinència d'Alcaldia una còpia del projecte museogràfic de l'exposició que no facilitava tota la informació sol·licitada.
- El 26 de juny de 2017 l'assessora, a partir de la documentació oficial aportada per les persones interessades, la informació facilitada per Segona Tinència d'Alcaldia d'Empresa, Cultura i Innovació i l'anàlisi dels fets, va emetre un informe proposat amb les consideracions següents.

CONSIDERACIONS

Descripció de les queixes

El 3 d'agost de 2016 es va rebre la queixa d'un ciutadà en què manifestava la seva inquietud i malestar per l'anunci de l'exhibició d'una estàtua del general Francisco Franco en un lloc molt concorregut per visitants i que considerava molt simbòlic per a una part del poble català, com era la plaça Comercial, davant del Born. Expressava el seu disgust també en nom dels seus familiars represaliats pel franquisme i demanava a aquesta Sindicatura que requerís a l'Ajuntament de Barcelona que no exposés al carrer la figura equestre de Franco.

El 28 de setembre de 2016 es va rebre la segona demanda de la mateixa temàtica i amb la mateixa petició. En el seu escrit la promotora de la queixa explicava que havia iniciat una recollida de signatures amb aquest objectiu des de la plataforma virtual change.org i que ja havia rebut el suport de 9.450 persones. En la mateixa petició es queixava que havia sol·licitat audiència a l'alcaldeessa per traslladar-li la seva inquietud i entregar-li les signatures però des que havia informat del motiu de l'entrevista, no havia tingut cap més notícia de l'Alcaldeia. La carta que la promotora de la queixa dirigia a la màxima autoritat de l'Ajuntament feia referència al valor sentimental que té el Born per als catalans com a principal símbol de resistència, de lluita i de patiment. D'altra banda, seguia el text, la Guerra Civil, iniciada pel general Franco, i el posterior període de la dictadura havien portat des de l'assassinat del president Companys fins a la comissió de molts crims que a hores d'ara encara no havien estat condemnats. Sostenia que són moltes les famílies que no havien pogut tancar ferides ni elaborar el dol perquè encara no havien pogut enterrar els seus morts ni ningú els havia demanat perdó.

Posició municipal

Amb el pas dels dies, el ressò mediàtic que va generar la informació sobre el contingut de l'exposició i sobretot la intenció de l'Ajuntament de mantenir l'exhibició de la figura qüestionada a l'exterior del Born Centre de Cultura i Memòria (CCM), va suposar que, excepcionalment, la Sindicatura interpel·lés l'Administració local abans de produir-se el suposat greuge.

La inauguració de l'exposició "Franco, Victòria, República. Impunitat i espai urbà" estava prevista per al 18 d'octubre de 2016. El 5 d'octubre, la Sindicatura de Greuges va sol·licitar a la Segona Tinència d'Alcaldeia d'Empresa, Cultura i Innovació la còpia del projecte de l'exposició, especialment la part que fes referència a la motivació i la justificació de l'exhibició de l'estàtua equestre de Franco sense cap i de fer-ho a l'espai públic. Si aquesta informació no hi estava inclosa, es demanava un informe del comissionat de l'exposició que donés resposta a aquest requeriment.

El primer lliurament documental de la Segona Tinència d'Alcaldeia va consistir en un informe signat pel comissionat de programes de memòria i el dossier de premsa que es va facilitar als mitjans de comunicació arran de la inauguració de l'exposició. Com que no es facilitava el projecte de l'exposició sol·licitat i en els dos textos no es responia a la informació relativa a per què s'exposava l'escultura malmesa, es va requerir una ampliació d'informació. En la segona tramesa, es lliura el projecte d'execució de l'exposició signat per una arquitecta, però no s'entrega el projecte artístic del comissari, que hauria de justificar tot el contingut i l'ideari de l'autor.

L'informe signat pel comissionat, amb data 30 de novembre de 2016, fa referència al text de la introducció del projecte fet pel comissari de l'exposició, que es planteja la

relació de les dues escultures que figuren a la plaça, davant del Born (la republicana Victòria i l'eqüestre de Franco):

...Cadascuna mostra la seva perplexitat per la presència de l'altre. Com si es preguntessin entre elles: Per què hi ets tu? Què hi fas? Què pretens comunicar a la ciutadania? Com t'acull aquesta ciutadania? Quina acceptació i quin impacte generes? No som, en definitiva, contradictòries? Com és possible que haguem conviscut?... (1)

Segons el comissionat, aquesta interpel·lació que es fa al visitant és, doncs, allò que justifica la presència de les dues escultures a la via pública. I el ja conegut desenllaç final ve a simbolitzar, sens dubte, la resposta ciutadana a aquestes qüestions. Al mateix temps, les ombres que les escultures projecten en l'interior de l'espai expositiu representen, precisament, la impunitat amb què els símbols de la dictadura han pervingut en l'espai públic. El document finalitza afirmant que en cap moment s'ha volgut ofendre cap sensibilitat i encara menys la de les víctimes de la dictadura.

En la introducció del dossier de premsa editat per a l'ocasió es diu que *l'exposició mostra, amb un llenguatge auster, la permissivitat amb els símbols de la dictadura a partir de la peripècia de tres estàtues –La República, l'eqüestre de Franco i La Victòria– i l'actitud dels seus autors, Marés i Viladomat, que van treballar per la república, van contribuir a l'exaltació de la dictadura i van ser reconeguts per la democràcia. La mostra consta de dues parts. La primera, a tall de pòrtic, és una instal·lació a la plaça del Born que presenta l'insòlit conjunt de dues escultures rescatades dels magatzems municipals (La Victòria i l'estàtua eqüestre de Franco) i d'una tercera, La República, que s'hi projecta com una ombra.*

En el projecte d'execució de l'exposició, retrobem el text al qual es refereix el comissionat (1), on s'inclou la darrera frase que completa el text:

...Moltes qüestions, i complexes, que han de generar la curiositat del visitant per saber què passa, per cercar claus explicatives...

Normativa aplicable

L'article 20 de la Constitució espanyola reconeix i protegeix, entre d'altres, el dret a la llibertat d'expressió, a expressar i difondre lliurement els pensaments, les idees i opinions. Aquest article també protegeix el dret a la producció i creació artística, intel·lectual, científica i tècnica.

L'article 29 de la Constitució espanyola reconeix el dret de petició individual i col·lectiu, per escrit, en la forma i amb efectes que determini la llei.

L'article 46 de la Constitució espanyola estableix que els poders públics garanteixen la conservació i l'enriquiment del patrimoni històric, cultural i artístic dels seus pobles i dels béns que l'integren, i el promouen.

L'article 22 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya assenyala que totes les persones tenen el deure de respectar i preservar el patrimoni cultural.

L'article 114 de la Carta Municipal de Barcelona considera àrees d'actuació en matèria de cultura, entre d'altres, la conservació i custòdia dels béns integrats del patrimoni històric, artístic, científic, tecnològic i natural del terme municipal de Barcelona i l'adopció de les mesures oportunes per evitar el deteriorament, la pèrdua o la destrucció dels béns culturals.

De l'Ordenança de mesures per fomentar i garantir la convivència ciutadana a l'espai públic de Barcelona (actualment en revisió però encara vigent) es destaquen els següents articles:

- L'article 1 diu que té per objecte preservar l'espai públic com a lloc de convivència i civisme i per aquest motiu regula un seguit de mesures encaminades específicament al seu foment i promoció.
- L'article 3 refereix que l'àmbit d'aplicació és tot el terme municipal de Barcelona, a tots els espais públics de la ciutat i, entre d'altres, edificis públics i d'altres destinats a l'ús públic, construccions, instal·lacions, mobiliari urbà i la resta de béns i elements de domini públic.
- L'article 7 indica que l'Ajuntament durà a terme les polítiques de foment de la convivència i el civisme que siguin necessàries a fi d'aconseguir que les conductes i actituds de les persones que són a la ciutat s'adeqüin als estàndards mínims de convivència amb l'objectiu de garantir el civisme i de millorar en conseqüència la qualitat de vida a l'espai públic.
- L'article 14 fa referència a que els organitzadors d'actes públics, en atenció als principis de col·laboració, coresponsabilitat i confiança amb l'autoritat municipal, hauran de vetllar perquè els espais públics utilitzats no s'embrutin i no es deteriorin els seus elements urbans. Així mateix, l'Ajuntament no autoritzarà la celebració d'esdeveniments culturals, entre d'altres, en els espais públics on es pretenguin realitzar quan puguin posar en perill la seguretat, la convivència o el civisme. En aquests supòsits, sempre que sigui possible, l'Ajuntament proposarà espais alternatius.
- L'article 20 exposa que és totalment prohibit tota mena de grafit, pintada, taca, gargot, escrit, inscripció o grafisme, amb qualsevol matèria sobre qualsevol element de l'espai públic. Els organitzadors de qualsevol acte públic d naturalesa cultural, entre d'altres, vetllaran perquè no es produeixin conductes de degradació visual de l'espai utilitzat. En cas de produir-se hauran d'informar immediatament als agents de l'autoritat.

De la Carta de Ciutadania. Carta de drets i deures de Barcelona, signada per l'Ajuntament de la ciutat el mes de desembre de 2010, s'esmenten els següents articles:

- L'article 1 diu descriu Barcelona com una ciutat de convivència que es fonamenta en la responsabilitat, la pluralitat, la diversitat, la tolerància i el respecte als drets humans i la promoció de les condicions per a la lliure i plena realització de la persona.
- El punt 2 de l'article 12 diu que l'Ajuntament promourà accions cíviqes que constitueixin un exemple de convivència i perseguirà les actuacions de qui destorbi indegudament la vida quotidiana.
- El punt 2 de l'article 27 indica que l'Ajuntament promourà activitats culturals i tindrà cura de la defensa i millora del patrimoni de la ciutat.

Valoració i conclusions

Les dues persones promotores de sengles queixes, juntament amb les 9.450 signatures que acompanyaven la segona reclamació, sostenien que l'exposició de la

figura eqüestre de Franco a la plaça Comercial, davant del Born CCM, era una burla als represaliats de la dictadura franquista i una ofensa per a molts ciutadans i ciutadanes exposar-la en un lloc tan simbòlic com el Born. La petició que es retirés l'estàtua de la via pública era l'objectiu final d'ambdues queixes.

Des de la Sindicatura no es valorarà quelcom tan intangible com els sentiments, sobretot perquè es van donar manifestacions de grups de víctimes represaliades pel franquisme que no ho van viure igual. Unes varen qüestionar i altres, com primer l'associació Catalana d'Ex presos Polítics del Franquisme i després l'Amical de Mauthausen, defensaren l'exposició. Tampoc es qüestionarà la llibertat de creació artística. Sempre hi ha una certa tensió entre la creació artística i la polèmica que pot generar-se entre els poders fàctics i públics. La Sindicatura intenta analitzar de forma objectiva els fets que van ocórrer i es mesura l'adequació de l'actuació de l'Administració local amb les responsabilitats que té assignades.

La resposta que ofereix l'Ajuntament a la qüestió plantejada per aquesta Sindicatura sobre la motivació i justificació d'exhibir l'estàtua eqüestre de Franco malmesa i de fer-ho a l'espai públic, es basa en la idea original del comissari de l'exposició: copsar la perplexitat que cadascuna de les escultures, La Victòria i l'escultura eqüestre de Franco, mostra per la presència de l'altra, com si es preguntessin l'una a l'altra què fan allà, què generen en la ciutadania, com les acullen i quina és l'acceptació i l'impacte que provoquen. Finalment han de generar la curiositat del visitant per saber què passa, per cercar claus explicatives. D'aquest plantejament se'n desprèn la coherència d'exposar les escultures/obres, perquè la seva presència encurioseixi els visitants de l'exposició i els impel·leixi a cercar explicacions.

En el seu informe, el comissionat canvia el desig del comissari de *generar curiositat en el visitant per interpel·lar al visitant*. Si consultem el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans trobarem que *curiositat* significa cosa que desperta l'interès i crida l'atenció. *Interpel·lar* en canvi és adreçar-se algú per demanar-li d'explicar un fet, d'explicar els seus actes. Els dos termes tenen la mateixa intenció; no deixar indiferent el visitant però les connotacions són força diferents; *interessar-se per* versus *demanar explicacions*.

Al revisar l'hemeroteca, es pot constatar que, malgrat que l'exposició no estava previst que s'inaugurés fins al 18 d'octubre de 2016, els diaris de principis del mes d'agost van començar a fer-se ressò del contingut d'aquesta però, sobretot, de l'exposició a l'aire lliure de les dues estàtues franquistes esmentades, dipositades en uns magatzems municipals. Alguns mitjans van anar més enllà i van recordar que l'estàtua eqüestre de Franco, que s'havia exhibit fins l'any 2008 al Castell de Montjuïc, l'any 2013 es va saber que algú l'havia malmès i el cap de la figura havia desaparegut.

La polèmica que va generar-se per la previsió d'exposar a l'espai públic les escultures, especialment l'eqüestre, s'incrementava en alguns ciutadans i ciutadanes quan es referien al lloc on el consistori havia decidit ubicar-les. Davant d'una acció del govern municipal que genera tant debat i tants plantejament contraposats, hom es pregunta si l'objectiu perseguit justifica els mitjans emprats, atenent l'article 1 de la Carta de Ciutadania, on es diu que Barcelona és una ciutat de convivència que es fonamenta en

la responsabilitat, la pluralitat, la diversitat, la tolerància i el respecte als drets humans i la promoció de les condicions per a la lliure i plena realització de la persona.

L'exposició de la qual formaven part aquestes escultures s'estructurava en dues parts: la primera, exterior, de la qual ja hem fet esment, i la segona a l'interior del Born, a la sala Casanovas, on un seguit de panells mostren la trajectòria dels autors, Viladomat i Marés, el recorregut urbà de La Victòria i La República i per finalitzar, l'impacte de l'estàtua eqüestre al Castell de Montjuïc.

Si recordem les paraules del comissionat de Programes de Memòria, l'objectiu previst era el diàleg mut entre les dues obres sobre com les acollia la ciutadania, quina acceptació i quin impacte generaven. I aquest objectiu era el que justificava la presència de les dues escultures a la via pública. Però les persones visitants que volien veure l'exposició en la seva globalitat havien d'entrar al recinte del Born per accedir a la sala Casanovas. I l'espai que rep a qui ingressa en aquest recinte és prou ampli i diàfan com per haver-se valorat les seves prestacions. Mantenir les escultures a l'exterior va suposar que no només s'interpel·lessin els qui visitaven la mostra, sinó que també es fes a qualsevol persona que circulava lliurement per l'espai públic, i no totes volien visitar de l'exposició.

Es desconeix si l'Ajuntament considera que la protecció de la instal·lació exterior va ser suficient o n'hagués hagut d'emprar d'altres. Després de més de dos mesos de polèmica, durant els quals els mitjans de comunicació van poder copsar el parer de la població i fins hi tot en la Comissió de Drets Socials, Cultura i Esports del Consistori es va debatre la reconsideració de l'exhibició de les estàtues, els responsables de l'organització disposaven de suficients indicis com per valorar si les mesures previstes eren suficients. L'article 14 de l'Ordenança de mesures per fomentar i garantir la convivència ciutadana a l'espai públic de Barcelona, malgrat que estigui en revisió encara és vigent, podia haver ajudat a l'Administració local a prendre una decisió.

La imatge de l'escultura embrutada i amb objectes penjats va aparèixer en molts mitjans i va oferir una imatge de la ciutat poc desitjable per a qualsevol. L'actuació incívica i vandàlica d'una minoria de la ciutadania no es pot considerar representativa de la major part dels barcelonins i barcelonines. La permissivitat amb què es va actuar davant les accions que va patir l'escultura, des de llançament d'ous i pintura, col·locar-li objectes fins a empènyer-la per fer-la caure a terra i trencar-se contrasta amb el contingut de l'article 20 de l'Ordenança del civisme on s'esmenta la prohibició de pintar, guixar o embrutar qualsevol element de l'espai públic i l'obligació que tenen els organitzadors de qualsevol acte públic d'avisar als agents de l'autoritat si durant el desenvolupament d'aquest es produeixen conductes de degradació sobre elements de l'espai públic.

En les dues peticions d'informació que van adreçar-se a la Segona Tinència d'Alcaldia, es feia referència a l'exhibició de l'estàtua eqüestre de Franco malmesa, emprant l'adjectiu intencionadament perquè, si s'exposava l'obra feta malbé, era necessari saber quin era l'argument que sostenia la seva presentació en aquest estat. En cap de les dues respostes es va concretar aquesta qüestió. Se sap que va ser retirada del Castell de Montjuïc l'any 2008 i des d'aleshores estava custodiada, amb altres elements artístics de propietat municipal, en uns magatzems de l'Ajuntament. L'any 2013 algú que havia accedit al magatzem l'havia decapitat i s'havia endut el cap.

Desconeixem quin tipus d'investigació es va fer per esclarir la destrossa de la peça però el cert és que no es va restaurar i es va decidir exposar-la públicament.

Les obres d'art que han format part del paisatge de la ciutat, independentment de l'època, de qui n'ostenta l'autoria o del significat que representen, són patrimoni de la ciutat i, tal com refereix l'article 114 de la Carta Municipal, són àrees d'actuació en matèria de cultura la conservació i custòdia dels béns del patrimoni històric de Barcelona i l'adopció de les mesures oportunes per evitar el deteriorament, la pèrdua o la destrucció dels béns culturals. Aquest article de la Carta Municipal no diferencia el moment històric al qual pertanyen els béns del patrimoni de la ciutat que cal preservar, per tant, quan sota criteris polítics o artístics es decideix retirar qualsevol placa, medalló, escultura... els diferents consistoris que governen la ciutat tenen l'obligació de conservar-ho amb garanties perquè forma part de la història i del patrimoni de Barcelona. Així doncs, l'escultura equestre de Franco, malgrat que pugui generar sentiments contradictoris en la ciutadania, no deixa de formar part del patrimoni cultural de la ciutat, i més sent obra d'un escultor reconegut com Josep Viladomat.

Per acabar, no podem passar per alt una de les frases incloses en el primer informe rebut:

...el ja conegut desenllaç final ve a simbolitzar, sens dubte, la resposta ciutadana a aquestes qüestions.

Des d'aquest organisme qüestionem que els actes vandàlics que van infligir-se a l'estàtua equestre són el resultat de l'objectiu d'exposar-la a l'espai públic. Sembla com si la interpel·lació entre les figures i les persones visitants, de la qual parlava el comissari, legitimés els fets. Durant tres dies, la figura va restar exposada i aquelles persones que van voler van poder acostar-s'hi i inferir-li desperfectes sense cap restricció.

La Sindicatura vol posar de manifest el seu ferm respecte al dret a la producció i creació artística que està exclòs de tota possibilitat de censura prèvia per la Constitució espanyola. S'entén que les manifestacions culturals lliures de càrrega ideològica són molt difícils d'aconseguir, fins i tot poden arribar a ser impossibles d'assolir, però caldria mesurar millor les expressions artístiques promogudes per l'administració municipal per aconseguir els seus objectius lícits i positius.

Amb tot, concloure que no han estat vulnerats intencionadament drets fonamentals ni llibertats públiques.

Aquesta reflexió es comunicarà a l'òrgan municipal competent, se'n donarà compte al Plenari del Consell Municipal en l'informe anual reglamentari i del seu contingut s'informarà les persones interessades.

Per autorització de signatura:
L'adjunt

Marino E. Villa Rubio

Barcelona, 30 de juny de 2017